

EGY HAYDN-MOTÍVUMRA ÉPÜLŐ NÉPI DALLAM VAJDASÁGI VÁLTOZATAI

VARIATIONS OF A FOLK MELODY BASED ON A HAYDN MOTIF
FROM VOJVODINA
VOJVOĐANSKE VARIJACIJE NARODNE MELODIJE
NA JEDAN HAJDNOV MOTIV

KÓNYA SÁNDOR

néprajz-, népzene kutató, pedagógus

énekelversszerző és -előadó

konyacsoka@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • A tanulmányban egy olyan népi dallamot ismerhetünk meg, mely bizonyára Haydn-motívumból keletkezett. A motívum a 44. számú *e-moll* (*Gyász*) *szimfónia* elején hallható. A dallamváltozatok azt sejtetik, hogy Fertődől az Alföldre a Dunántúlon keresztül juthatott el a Haydn-motívumból alakult népi dallam, mely nem állt meg a magyar nyelvterület déli határánál, hiszen a vajdasági és a Vajdaságon kívüli szerbek és horvátok körében is rendkívül kedvelt, általánosan ismert. Éppen ezért nem mutat olyan mértékű képlékenységet, mint a magyar nyelvű szövegek dallama. Érdekessége, hogy záróhangja mindig a magyar dallam záróhangja fölötti kis terc. A szerző szerint törvényszerű, és nem a véletlen műve ez a folklorizáció. A cikk mellékletében közölt dallamok és szövegek sziporkázó változatosságukkal népünk dallamformáló leleményességét bizonyítják, s azt példázzák, hogy az idegen zenei motívumból hogyan alakít a népi ízlés saját, hagyományos formáiba illő dallamot, dallamokat. Fölvetődnek azonban további, válaszra váró kérdések is: a magyar nyelvterület keleti részén miért nincs nyoma a dallamnak; és mi köze dallamunknak a rendkívül népszerű *Valabol a Volga mentén* kezdetű orosz balada dallamához, melynek kezdete szintén egybevágó a Haydn-motívummal.¹

¹ „A Magyar Néprajzi Társaság XI. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatán Kónya Sándor *Egy Haydn-motívumra épülő népi dallam vajdasági változatai* című pályaművét 2023. július 12-én Budapesten a zsűri NAGYON JÓNAK minősítette, és a Néprajzi Múzeum Etnológia Archívumában elhelyezte.” (Szerkesztői megjegyzés)

KULCSSZAVAK • Haydn, e-moll gyászszimfónia, Haydn-motívum, folklorizmus, folklorizáció, vajdasági magyar népzene

„...érdeke a magyar kutatásnak Haydnt nemcsak mint apró magyar hatások befogadját, hanem mint első írásos rögzítőt, sőt talán mint alkotó hozzájárulót is számon tartani.”
(Sárosi Bálint)

A klasszikus zene és a népzene egymásra hatása köztudott. Az a folyamat, melynek során az úgynevezett „hivatásos” művészet folklóralkotásokat vesz át és használ föl – így a népzenei elemek megjelenése a klasszikus zenében is –, a *folklorizmus* (VOIGT 108), míg a „hivatásos” művészet termékeinek eljutása a folklóralkotások közé – így a műzenei elemek népvivé válása is –, a *folklorizáció* (uo.). Mindig érdekesítő, ha az általánosítások, elméleti meghatározások mellett konkrét esetekkel is találkozhatunk. A magyar népzene-kutatás több ilyenrel szolgált már: például épp Haydn műveiben mutatott ki népzenei hatásokat Sárosi Bálint (SÁROSI) és Riskó Kata (RISKÓ), a bécsi klasszikus zene és a verbunkos stílárís kötődéséről pedig Tari Lujza írt (TARI).

FOLKLORIZÁLÓDOTT HAYDN-MOTÍVUM

Az alábbiakban egy olyan népi dallamot ismerhetünk meg, mely bizonyára Haydn-motívumból keletkezett. A motívum a 44. számú *e-moll (Gyász) szimfónia*² elején hallható. A nevéhez képest – meglepő módon – lendületesen indul a zenemű. Első tétele *allegro con brio / erőteljes gyorsasággal*, s a rövid *uniszónó / egyhangzású* bekezdés után, a negyedik ütem végén egy ütemelőző negyeddel kezdődik az írásunk tárgyát képező motívum, egy felfelé szekvenciázó, a tételben hatszor megjelenő dallammenet (fölső sor):

1. E-zer-nyolc-száz-ki-lenc-ven-há - rom- ba Tör-tént ez meg egy gró-fi kas - tély-ban:

² A zenemű itt a Berliini Filharmonikusok előadásában hallható:

<https://www.youtube.com/watch?v=hdLyEPcLdPA> (2021. 05. 06.)

Az eredetileg e-mollban írt motívum itt g-mollba van transzponálva/át-helyezve, hogy a hozzá hasonlított népi dallammal egy magasságba kerüljön. A motívum alatt egy népballada első két sora látható. A balladát Bodor Anikó népzene kutató gyűjtötte 1994-ben Magyaránizsán. A Haydn-motívum és a balladarészlet hangzó és vizuális összehasonlítása is a közöttük lévő nyilvánvaló kapcsolatot bizonyítja: mindkét esetben ugyanaz az elrugaszkodás $V(d^1)$ -ről $1(g^1)$ -re, ennek kitarása/ismételgetése, majd $b3(b^1)$ -ről ereszkedés $\#VII(fisz^1)$ -re. Ez a $fisz^1$ hang a motívum közepén, azaz a ballada első sorának végén nagyon jellegzetes, ilyen sorzárás a magyar népzeneben szokatlan. Ezután mindkét esetben újból d^1 -ről indul, és ismétli magát a dallam, de az előzőtől egy teljes szekund hangközzel magasabban. Az első sorok végén lévő félhanglépéses záratról még csak annyit, hogy a félhanglépés akár fölfelé, akár lefelé történik, a fájdalmat jelenti már évszázadok óta a zeneelméleti szakirodalom szerint.

És miben tér el a népi dallam a motívumtól? Lényeges és jellemző: a motívum hangsúlytalan, ütemelőző negyedei (d^1) a népi dallamban hangsúlyos helyzetbe, az ütem elejére kerülnek, így a dallam a szöveggel tökéletes egységet alkot, mert beszédünkben is a szó első szótagja a hangsúlyos. A változást még nyomatékosabbá teszi a kezdő negyedhang nyolcadokra bontása. Az ütemelőzők ösztönös eltüntetése, idegen dallamok ily módon történő „magyarosítása” szinte törvényszerű a vajdasági népi gyakorlatban. (Lásd például az *Úrangyalát végzi a kis Bernadett* kezdetű közismert népének [HITÉLET 164B sz.] padéi lejegyzését [KÓNYA 127].)

Az titok marad azonban számunkra, hogyan került ki a motívum, a „mag” a fertői kastély koncertterméből – hallgatódzó szobalány vagy jófülű pásztorfiú révén –, de a későbbiekben látni fogjuk: termékeny talajra hullott, mert a népi gyakorlatban a kétsoros motívumból változataiban szerteágazó, burjánzó négysoros strófa termett. A szekund-váltás, szekvenciázás nagyon idegen a magyar népzeneben, mégis létrejött az átvétel. Kodály szerint Haydn zenéje friss, élő zene, és demokratikus jellegű, mert a nép hangján szól, mindenki megértheti (KODÁLY 1974/II: 406).

Ennek tükrében azt gondolom, szinte törvényszerű, és nem a véletlen műve, az itt bemutatott folklorizáció.

BODOR ANIKÓÉ A FÖLISMERÉS

Burány Béla tette közzé először 1964-ben a népi dallam csókai változatát (itt a 6. sz.), megjegyezve róla, hogy „dallama idegenszerű, jövevénydallam” (BURÁNY 1964: 46), 1977-ben pedig egy zentai változatát (itt a 8. sz.) közölte. Ekkor a dallamhoz már Bodor Anikó írta a következő jegyzetet: „néme-

tes dallam” (BURÁNY 1977: 507), és Bodor Anikó nevéhez fűződik a népi dallamban megjelenő Haydn-motívum fölismerése is. Az általa 1994-ben Magyarkanizsán gyűjtött változatnál már megjegyzi a számítógépében lévő listában (*E – Trauersymph.*), s bár rövidítve írta, bizonyos, hogy magyarul a jelentése *gyászszimfónia*. Az E betű pedig az e-mollra utal. Bodor Anikó ugyanezt a megjegyzést átmásolta a Kiss Lajos, Burány Béla és Bodor Géza által gyűjtött hangzó változatok (itt a 4., 8., 9. sz.) jegyzeteihez is. A megjegyzés alapján könnyű megtalálni a motívumot Haydn 44. szimfóniájában, hiszen ha szimfóniáról van szó, logikus, hogy legelőször a műfaj kimunkálójának művei között keressélünk.

A VAJDASÁGI DALLAMVÁLTOZATOKRÓL

A dallamépítkezést elemezve az „ugyanaz, de mégis más” elv gyakorlati megvalósulásának tíz vajdasági magyar példáját látjuk (1-től 10-ig számozva) a mellékletekben. A strófák formájának ismertetése során a következő jelöléseket alkalmazva:

- A – az első zenei sor dallama,
- A^2 – „A” sor dallama szekund hangközzel feljebb,
- A_v – „A” sor változata/variánsa,
- A_k – zárlatában (kadencia) tér el az „A” sor dallamától.

Az esetek majd mindegyikében az első két sor dallama $A A_v$ szerkezetű. Ez a tény még inkább alátámasztja a népi dallam(ok) Haydn-motívummal való világos és határozott rokonságát. A két „kapott” sort, a strófa első felét igen változatos módon egészítette ki négysorossá a magyar népi ízlés. Három esetben (2., 3., 5. számú mellékletek) nyitott, régies formájú a strófa, képlete $A A_v B C$. Nyitott ugyan a 4. számú melléklet $A A_v A_v^5 B$ formája, de lehetséges, hogy a harmadik sorában jelentkező felső kvintváltás már új stílusú népzenei formai hatásának (kupolás szerkezetének) eredménye, s biztosan az új stílus hatása alatt jöttek létre öt esetben a zárt, visszatérő szerkezetű formák, ezek: az 1., 6., 9. számú ($A A_v^2 B A_k$), a 8. számú ($A A_v^2 B A$) és a 10. számú ($A A^3 B A_k$) mellékletek dallamai. Az utóbbi eset tercváltása is (a szekund helyett) fölfelé törekvés eredménye, ami lehet szlovák népzenei hatás is. Nagyon régi korokat idéz rezponzorium formájával ($A B C B$)³ a 7. számú melléklet dallama.

³ Ez a forma „az ősi gregorián énekek rezponzorium nevű tételéből ismerős” (BÁRDOS 32).

A dallamsor jellemző eleme a *zárlat*, azaz a *sorvégző* vagy *kadencia*. Nézzük, miről tanúskodnak a zárlatok! A Haydn-motívum első sorának jellegzetes vége, a *fisz'* a népi dallam első hat változatában megmaradt (mellékletek: 1–6. szám). Már említettem, az ilyen sorvégző a magyar népzeneben szokatlan. A népi ízlés ezt az idegen jelet néhány esetben úgy kerüli ki, hogy a *fisz'* hangot a zárás elé tolja, és természetes módon a *g'* hangon zárja a sort (7., 8. számú melléklet), vagy elegáns megoldással lemegy *d'*-re a sor végén (9. számú melléklet).

A strófa főzárata (második sorának vége) minden esetben *g'*, s ez a közlött dallamok erős rokoni voltának bizonyítéka (kivétel csak a 10. számú, ahol a zárlat *b'*).

A harmadik sor zárata a legváltozatosabb, előfordul: *e'*, *g'*, *b'*, *a'*, *d'*, *c'*, *d'*. Úgy tűnik, hogy a harmadik sor végén lévő hang a legtöbb esetben mintha előkészítése lenne a negyedik sor kezdetének.

A dallamok ambitusa/hangterjedelme leginkább oktáv (nyolc), egy esetben nóna (kilenc) és háromszor decima (tíz hangfok). A dallam minden esetben a strófa záróhang alatti (plagális) tartományában is mozog.

A mellékletek dallamai – a variációs törekvések (például a harmadik sor zárlatai, a sorok terc- és kvintváltásai) és ennek ellentétéként az ösztönös kohéziós szándékok (például a sorok főzárata, a visszatérő szerkezet) együtthasznának eredményei – káprázatos népi formálókészségről és leleményességről tanúskodnak.

KITEKINTÉS

A teljes magyar nyelvterületet átfogó *Magyar népdaltípusok példatárát* 2010-ben tette közzé az MTA Zenetudományi Intézete. Az összeállítás az új stílusú dallamok megjelenése előtti időszak dallamait tartalmazza. A példatár szerint az újszerű, kisambitusú dallamok közé sorolt *Gyulám, Gyulám, életem reménye* kezdetű dallam lejegyzéseinek száma a Felföldön 3, Erdélyben 0, Moldvában és Bukovinában 1, míg a Dunántúlon és az Alföldön 9-9.⁴

A számok azt sejtetik, hogy Fertődről az Alföldre a Dunántúlon keresztül juthatott el a Haydn-motívumból alakult népi dallam, mely nem állt meg a magyar nyelvterület déli határánál. A dallam a vajdasági és a Vajdaságon kívüli szerbek és horvátok körében is rendkívül kedvelt, általánosan ismert. Éppen ezért nem mutat olyan mértékű képlékenységet, mint a magyar nyelvű szövegek dallama. Érdekessége, hogy záróhangja mindig a magyar dallam záróhangja fölötti kis terc (11. számú melléklet).

⁴ <http://nepzeneipeldatar.hu/bongesztes/?tid=3173> (2021. 05. 02.)

A SZÖVEGEK

Az a tény, hogy az alább közölt tíz szövegből kilenc gyászos tartalmú, kettő – a 2. és 3. számú – kimondottan *halottas ének*, azt tanúsítja, hogy Haydn hangszeres gyászszimfóniájának motívuma rányomta bélyegét a dalok szövegére, hiszen a Haydn-motívumot és a népi dallamot a mindkettőhöz fűződő gyász is összeköti. Az 1. és 7. számú melléklet szövege az egymástól tiltott és egymásért haló szerelmesek balladatípusba tartozik, mint középkori balladánk közül *A két kápolnavirág*. A szöveg újabb kori, valószínűleg a 19. század második felében keletkezett ponyva lehet, az egész magyar nyelvterületen nem sok változatát ismerjük (KÁLMÁNY 219; KATONA-LÁBADI 33. sz.; KALLÓS 175. sz.). A hasonló dallam és a *Gyulám, Gyulám, életem reménye* formula által kapcsolódnak előző balladánkhoz a *Leányanya siralma* ballada változatai, a 8. és 9. számú mellékletek. Ez esetben sem bővelkedünk a szövegvariánsokban (KÁLMÁNY 12–13; KALLÓS 181–183. sz.; KOVÁCS-MATIJEVICS 52). *Vitézi ének* a 4. és 5. számú melléklet, míg a 6. számú újabb kori, tragikus eseményről szóló ballada (*Szeretőgyilkos*), a 10. számú melléklet szövege pedig munkásmozgalmi dal. Itt jegyzem meg azt is, hogy a *Gyulám, Gyulám, életem reménye* közkeletű mondás szállóigévé vált, és hallható *Gyulám, Gyulám, szíveknék reménye* alakban is. Néhány példa következik erre neves íróink tollából is. Kosztolányi Dezső *Téli éj, együtt a szenvedőkkel* című írásában így olvashatjuk: „Ordítja pajtása nevét, bömböli, noszogatja őt, Gyula, Gyula, Gyulám, Gyulám, életem reménye, miért ittál annyit, mint egy disznó?” (KOSZTOLÁNYI 66). Juhász Gyula ezzel indítja Dobay Gyula karikatúrája alá írt négy sorosát: „Gyulám, Gyulám, életem reménye, / Betáblázott napjaim keménye” (JUHÁSZ 951). Móricz Zsigmond Krúdyt búcsúztatva írta: „– Gyulám, Gyulám, szívem reménye – öleltem őt – mit keresel te itt? Lehajtott a szomorúfüz- fehér fejét, s kedves dörmögő hangján mondta: – Semmit” (MÓRICZ 7). A *Délmagyarország* újságírója Kisfaludynak tulajdonította a hivatkozás jellegű, közkeletű mondást: „Már Kisfaludy is azt mondotta: Gyulám, Gyulám, életem reménye!” ([GYALU.] 5)

ZÁRÓGONDOLATOK

Az alább közölt mellékletek sziporkázó változatosságukkal népünk dallamformáló leleményességét bizonyítják, s azt példázzák, hogy az idegen zenei motívumból hogyan alakít a népi ízlés saját, hagyományos formáiba illő dallamot, dallamokat. Örömmel nyugtázhathatjuk, hogy e folyamatoknak tanúi lehettünk, de fölvetődnek további, válaszra váró kérdések is:

- A magyar nyelvterület keleti részén miért nincs nyoma a dallamnak?
- Mi köze dallamunknak a rendkívül népszerű *Valahol a Volga mentén* kezdetű orosz ballada dallamához, melynek kezdete szintén egybevágó a Haydn-motívummal?

MELLÉKLETEK

A mellékletek közlése,⁵ megjelenítése egységes:

- a ballada, illetve dal alatti sor a műre vonatkozó adatokat tartalmazza, ezek: a gyűjtés helyszíne, az adatközlő neve, zárójelben az életkora – a gyűjtő neve, a gyűjtés éve vagy dátuma, valamint a lejegyző neve (ha a lejegyzést nem a gyűjtő készítette);
- a szövegben magánhangzó-torlódás esetén előforduló, hiátustöltő j hang dőlt *j*-vel, az egy dal (4.) esetében előforduló középzárt e hang *ë*-vel van jelölve;
- az úgynevezett „támasztóhangok” nem szerves részei sem a szövegnek, sem a dallamnak, ezért szintén dőlt betűvel vannak írva: *ej, de, mer;*
- a szótagszaporítások zárójelben vannak: (*a*), (*az*);
- [szögletes zárójelben vannak a lejegyző kiegészítései, megjegyzései];
- amennyiben a melléklet nem első közlés, erre a jegyzetekben található utalás.

1.

Quasi parlando ♩ = 72

2.

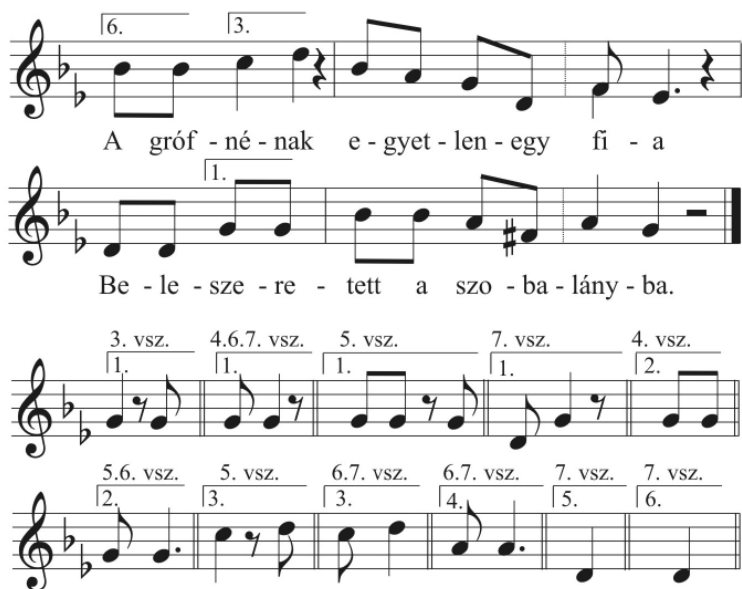
1. E - zer-nyolc-száz - ki - lenc-ven - há - rom - ba

4.

5.

Tör-tént ez meg egy gró - fi kas - tély-ban:

⁵ A népi dallam hangzó változatainak fölkutatásában Juhász Gyula, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársa volt segítségemre, akinek segítségét ezúttal is köszönöm.

6. 3.

A gróf - né - nak e - gyet - len - egy fi - a

1.

Be - le - sze - re - tett a szo - ba - lány - ba.

3. vsz. 4.6.7. vsz. 5. vsz. 7. vsz. 4. vsz.

1. 1. 1. 1. 2.

5.6. vsz. 5. vsz. 6.7. vsz. 6.7. vsz. 7. vsz. 7. vsz.

2. 3. 3. 4. 5. 6.

2. Gyulám, Gyulám, életem reménye,
Nálad nélkül nincs a napnak fénye.
Te egy gróf vagy, én egy árva lányka.
Gróf szíve az árvát mért kívánja?
3. Lujza, édes, lelkem egyetlenje,
Nem költözhet soha más szívembe.
Életemnek egyetlen, nagy vágya,
Te legyél a kastélyom asszonya.
4. Amikor ezt a grófné megtudta,
A fiának haraggal azt mondta:
Elég gazdag lány van a határba,
Minek hoznál fattyút a családba?
5. Anyám, anyám, nekem ezt ne mondja,
Szép Lujzámát fattyúnak ne mondja.
Az a lány egy elhagyatott árva,
Grófi szívem (az) ő szívét kívánja.

6. Hozzák a hírt a büszke grófnénak,
Elment fia önként katonának.
Ha már neki tiltott a szerelme,
Nem látja őt soha anyja élve.
7. Jött a levél fekete pecséttel:
Gróf Gyula lőtte magát fejbe.
Gróf Gyula azt írta anyjának,
Most keressen gazdag lányt fiának.

MAGYARKANIZSA, Losonc Istvánné Körmöci Borbála (65) – Bodor Anikó 1994,
Kónya Sándor

2.

$\text{♩} = 96$

1. Vi - rág vol - tam az é - let ker - t/jé - ben,
Tisz - ta gyer - me - ki ö - röm - ben él - tem.
2. Vi - rág vol - tam szü - le - im - nek keb - lén,
3. Ját - sza - do - zott ve - lem a szép re - mény.

a 2. versszakban:

1. 2. 3.

2. Jött a halál, az Isten kertésze,
Életem virágát lemetszette,
Fölvitte az égnek anygalkája
Örök élet szentelt oltárára.

МОГОЛ, Mészáros Józsefné Dobre Etelka (42) – Burány Béla 1978, Kónya Sándor

3.

1. A - kik mos-tan i - de - jöt - te - tek,
Ko - por - sóm - ba be - te - kint - se - tek.
U - tol - já - ra szó-lok hoz - zá - tok:
Kö-szö - nöm, hogy i - de - jöt - te - tek.

2. A koporsó lesz már a házam,
Elcsendesül itt minden vágyam.
A sok földi küzdelem felett
Én már csendben megpihenhetek.
3. De még egyre kérek titeket:
Rollam el ne feledkezzetek.
Utoljára szólok hozzátok,
Köszönöm, hogy idejöttetek.

PADÉ, Beszédes Lajosné Berta Ilona (77) – Kónya Sándor 2005

4.

Poco parlando ♩ = 96

1. Gyu-la -ji Ká-roly -nak hív-nak en-gem,
 Ka-to-ná-nak be-so-rol-tak en-gem,
 A-rany lánc a kar-csu dě-rë-ka-mon,
 E-züst kard a vi-téz ol-da-la-mon.

2. vsz. 3. vsz. 4. vsz. 6. vsz. 2.3.4.5.6. vsz. 3.4.5. vsz.
 2. vsz. 6. vsz. 2.4.6. vsz. 5.6. vsz. 6. vsz. 2.3. vsz.

2. Nem fogtak még engemet kötéllel,
 Zászlók alatt magam csaptam én fel.
 Szülőhazám, te szép Magyarország,
 Hogyané lennék holtig hú tehozzád!

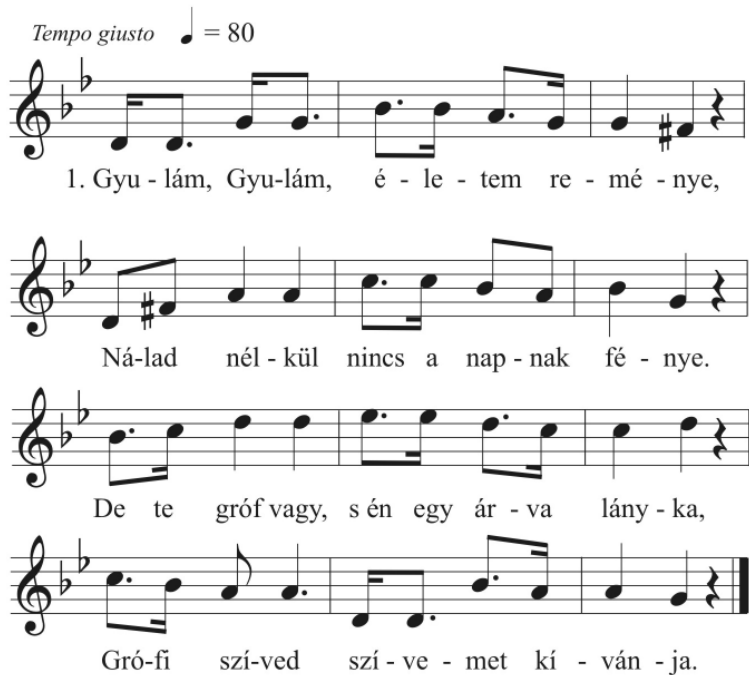
3. Isten hozzád, falum szép határja,
 Melyből el köll menném katonának.
 Jó magyar nem rakja szögére kardját,
 Ha veszélybe lássa szép hazáját.

4. Isten hozzád, anyám csendes sírja,
Melyre nem borulok többé soha!
El köll mennöm most már a csatába,
Visszajönni nem bízok, hijába.
5. Isten hozzád, rózsám, hű lőjánka,
Most már el köll mennöm nemsokára.
Ha jaz Isten jön segedelmemre,
Szűzkoszorút hozok a fejedre.
6. – Kedves rózsám, kevés (a) reménységem,
Hogy tē engem hű párodnak végy el.
Te jęgy gróffi, én ęgy árva lánka,
Hűségem csak gróf szíved kívánja.

DOROSZLÓ, Diósi Mártonné Kámán Katalin (89) – Kiss Lajos 1968. XII.⁶

5.

Tempo giusto ♩ = 80

1. Gyu - lám, Gyu-lám, é - le - tem re - mé - nye,
Ná-lad nél - kül nincs a nap - nak fé - nye.
De te gróf vagy, s én egy ár - va lány - ka,
Gró-fi szí-ved szí - ve - met kí - ván - ja.

⁶ KISS 115. sz.

2. Gyulám, Gyulám, ha elmész csatába,
Felöltözöm érted gyászruhába.
Felöltözöm érted gyászruhába,
Úgy megyek el véled a csatába.
3. Édes rózsám, az már lehetetlen,
A csatába velem nem jöhetsz el.
El kell mennem a török nemzetre,
S ott kell hagynom téged mindörökre.

ZOMBOR, Kiss Lajosné Morvay Ilona (82) – Dr. Kiss Lajos 1958. II., Paksa Katalin⁷

6.

1. Öz-vegy asz-szony sír - va jár az ut - cán,
Fe - hér ház-ban hal - dok - lik egy kis-lány.
Sző-ke ha - ja rá - haj - lott keb - lé - re,
Pi - ros vé - re ja szo-ba kö - ze - pé - re.

2. Falu végén halálharang csengött,
Amoda jön sietve két csendőr.
– Hol a gyilkos, utána, jutána,
Ezer csepp vér vezet a nyomába.

⁷ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_07721-07740/?pg=602&layout=s (2020. 10. 15.)

3. Falu végén (a) Nebúsulj csárdában,
Ott a gyilkos, véres kés van nála,
Csipkés inge ujjá szét van tépve,
Ott piroslik a szőke kislány vére.
4. Itt a gyilkos, vas van már a kezén,
Könny csordul ki *ja* csendőr két szemén.
– Gyáva csendőr, ki *ja* gyilkost szánja –,
Azt beszélje a falu pletykája.

Nem gyávaság, csak egy igaz érzet,
Ez csalta ki (*ja*) szeméből a könnyet.

5. – Barna legény, ugyan mit gondoltál,
A szeretőd szívébe kést szúrtál.
Szeretődöt viszik temetőbe,
Téged pedig az örökös börtönbe.

CSÓKA, Törtei Istvánné Barlog Anna (60) – Burány Béla 1962 (1951)⁸

7.

1. [Múlik]⁹ a tél, tavasz akar lenni,
De szeretnék kék ibolya lenni!
ej, de Kivirulnék Gyulám kiskertjébe,
Hagy tűzne föl lángoló keblére.

Quasi parlando ♩ = 80

2. Gyu-lám, Gyu-lám, szí-ve-m - nek re - mé - nye,

⁸ BURÁNY 1964: 14. sz. Zárójelben az elsődleges, hangfelvétel nélküli lejegyzés éve.

⁹ A hiányzó kezdet KÁLMÁNY 219 alapján (Tavasz lesz már, el fog a hó veszni, / De szeretnék kék ibolya lenni); lásd még: KALLÓS 475 (Olvad a hó, tavasz akar lenni, / De szeretnék kik ibolya lenni!).

Ná - lad né - kű nincs a nap - nak fé - nye. mer

Te egy gróf, és én egy ár - va lány - ka,

Ár - va szi - vem szi - ve - det kí - ván - ja.

3. Gyulám, Gyulám, tekints az egekre,
Tekints arra fájdalmas szívemre.
ej, de Tekintettem, mikor megcsaltalak,
De már most a Jóistenre bízlak.
4. Anyám, anyám, csak egy a kérésem:
Szép Juliskát házhoz hozom nékem,
Mer én őtet el nem fogom hagyni,
Sírjában is fogom őt keresni.
(követni.) [az ismétlésnél]
5. Fiam, fiam, azt nem engedhetem,
Fattyú leánt házhoz ne hozz nékem,
mer Szégyen lesz a grófi családunkra,
Csúfság lesz a házunkra tekintve.
6. Anyám, anyám, ezt többé ne mondja,
Szép Juliskám fattyúnak ne mondja,
Mer én őtet el nem fogom hagyni,
Sírjában is fogom őt keresni.
7. Grófi Gyula elment a csatába,
Rossz volt néki minden gondolatja.
Utolsó levelit hazaküldte,
Pár perc múlva magát szíven lőtte.

8. Jön a levél fekete pecséttel,
Szegény grófné felbontani félte.
Megírta jajt az édesanyjának,
Gazda lánkát kereshet fijának.
9. Anyám, anyám, kedves édesanyám,
Jaj, de gyászos lakodalmat csaptál,
mer A harangok, jaj, de búsan szólnak,
A leányok mind utánam sírnak.
10. Anyám, anyám, csak egy a kérésem:
Szép koszorút csináltassál nékem.
Rozmaringból vagy majorannából,
vagy Szép Juliskám szíve árnyékából.
11. Szép Juliska kinéz az ablakon,
Két asszont hall beszélni az úton:
Én is láttam gyászos koporsóját,
Kibe vitték azt a grófi Gyulát.
12. Szép Juliska bemegy a szobába,
Lefekszik a ruganyos divánra,
de Mire a testvére észrevette,
Szép Juliska magát szíven lőtte.

MOHOL, Paska István (68) – Bóka Szilveszter 1977. 11. 07., Kónya Sándor

8.

1. Gyu-lám, Gyu-lám, szí-ve-m - nek re - mé - nye,
Ná - lad nél - kül nincs a nap-nak fé - nye!

Te jegy gróf vagy, én egy ár - va lány - ka,
Gróf szí - ved az ár - vát mér kí - ván - ta?

3. vsz. 4. vsz. 3. vsz.

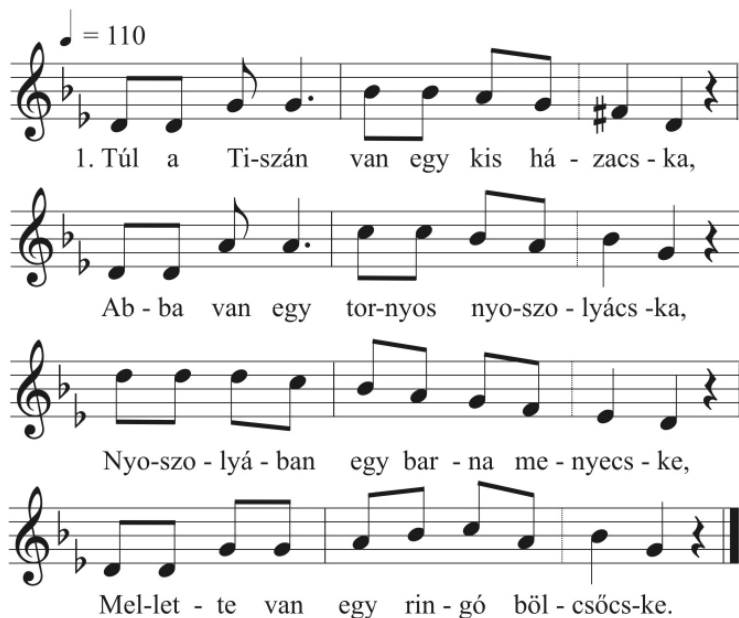
2. – Gyulám, Gyulám, tekints föl az égre,
Meg erre ja síró gyermekedre!
– Gondolkoztam, még meg nem csaltalak,
De már mostan az Istenre hagylak.
3. Túl a Tiszán van egy kis gunyhócska,
Abba van egy diófa nyoszolya,
Abba fekszik egy barna menyecske,
Mellette jegy síró gyermekecske.
4. A lábával csak úgy ringatgassa,
A szájával csak úgy csittítgassa:
– Aludj, aludj, szerelém virágja,
Szerelemből jöttél a világra.

ZENTA, Mangurás Ferencné Nagy Anna (61) – Burány Béla 1965¹⁰

¹⁰ BURÁNY 1977: 462–463.

9.

$\text{♩} = 110$

1. Túl a Ti-szán van egy kis há - zacs - ka,
 Ab - ba van egy tor-nyos nyo-szo - lyács - ka,
 Nyo-szo - lyá - ban egy bar - na me - nyecs - ke,
 Mel-let - te van egy rin - gó böl - csócs - ke.

A 3. versszak 3. sora:

2. Két karjával csak úgy ringatgassa,
 Néha-néha meg-megcsókolgassa.
 Aludj, aludj, szerelem virágja,
 Szerelemből jöttél a világra.
3. Gyulám, Gyulám, életem reményje,
 Nálad nélkül nincs a napnak fényje.
 Te egy báró, én egy szegény lányka.
 Szegénységem csak téged kívánna.
4. Gyulám, Gyulám, tekints fel az égre,
 Meg erre a síró gyermekedre!
 Tekintettem még meg nem csaltalak,
 De már mostan az Istenre hagylak.

10.

♩ = 80

Itt van új - ra má - jus el - se - je,
A le - ve - gő dal - lal van te - le!
Zen - ge - döz - zünk, ez a mi da - lunk,
Hisz mind - nyá - jan test - vé - rök va - gyunk!

TOPOLYA, László Jánosné Virág Teréz (sz. 1903) – Tóth Ferenc 1980, Kónya Sándor¹¹

11.

1. Sje - la Ma - ra na ka - men stu - den - cu,
svo - ju taj - nu ot - kri - la je zden - cu,
dok je se - bi mom - ka i - za - bra - la,

¹¹ TÓTH 73.

4. Gyönyörű a hajnal, mikor sejlik,
A kebele bíborában rejlik,
Csodaszép az erdőknek tündére,
Túltesz rajta a Mari szépsége!

A MELLÉKLETEK ÁTTEKINTÉSE

	Forma	Sorzárlatok			Ambitus	Szótag- szám	Szöveg
		1.	2.	3.			
1.	AA ² BA _k	#VII	1	VI	V-5	10	Ballada, <i>A gróffú és az árva lány</i>
2.	AA ² BC	#VII	1	4	V-7	10	Halottas ének
3.	AA ² BC	#VII	1	b ₃	#IV-b6	9	Halottas ének
4.	AA ² A ³ B	#VII	1	1	V-7	10	Vitézi ének
5.	AA ² BC	#VII	1	5	V-b6	10	Vitézi ének
6.	AA ² BA _k	#VII	1	VI	V-5	10	Ballada, <i>Szeretőgyilkos</i>
7.	ABCB	1	1	VI	V-5	10	Ballada, <i>A gróffú és az árva lány</i>
8.	AA ² BA	1	1	1	V-5	10	Ballada, <i>Leányanya siralma</i>
9.	AA ² BC	V	1	V	V-5	10	Ballada, <i>Leányanya siralma</i>
10.	AA ³ BA _k	1	b ₃	2	V-b6	9	Munkásmozgalmi dal
11.	AA ² BC	#VII	1	VII	V-5	10	„ <i>Sjela Mara</i> ”

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁRDOS Lajos 1988. *Írások népzeneénkről*. Tankönyvkiadó, Budapest
- BURÁNY Béla 1964. *Zenta-vidéki népballadák*. Zentai Népkönyvtár, Zenta
- BURÁNY Béla 1977. *Hallották-e hírét? Pásztor dalok, rabénekek, balladák*. Forum Könyvkiadó, h. n. [Újvidék]
- DUKIC, Dragiša é. n. *100 najpopularnijih starogradskih pjesama, romansi i šlagera*. Album II. Savez muzičkih udruženja Hrvatske – Muzičke edicije „Akordi”, Zagreb
- [GYALU.] 1927. Szögedi Színház. Nyaralási Gondok. In: *Délmagyarország*, 137., 5.
- HITÉLET 1990. *Imakönyv népekeskönyv melléklettel*. 3. kiadás. Agapé Kiadó, Újvidék
- JUHÁSZ Gyula *összes költeményei* 2006. Osiris Kiadó, Budapest
- KALLÓS Zoltán 1971. *Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák*. [Kallós Zoltán gyűjtése Szabó T. Attila gondozásában.] Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- KÁLMÁNY Lajos 1891. *Szeged népe. Szeged vidéke népköltése*. III. kötet. K. n. Szeged
- KATONA Imre – LÁBADI Károly 1980. *Erdők, mezők, vadligetek. Drávaszögi magyar népballadák*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- KISS Lajos 1982. *Gombos és Doroszló népzeneje*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék (A Jugoszláviai Magyar Népzene Tára, 1.)
- KODÁLY Zoltán 1974. *Visszatekintés I–II. (Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok.)* Sajtó alá rendezte és bibliográfiái jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. (Második kiadás.) Zeneműkiadó Vállalat, Budapest
- KÓNYA Sándor 2010. A lourdes-i himnusz vajdasági rokon dallamai. In: *Létünk*, 1., 124–134.
- KOSZTOLÁNYI Dezső 1924. Téli éj, együtt a szenvedőkkel. In: *Pesti Hírlap*, 279., 66–67.
- KOVÁCS Ilona – MATIJEVICS Lajos 1975. *Gombosi népballadák*. Hungarológiai Intézet, Újvidék
- MAGYAR NÉPDALTÍPUSOK PÉLDATÁRA. [Szerkesztette Pávai István és Richter Pál.]
<http://nepzeneipeldatar.hu/> (2020. 09. 20.)
- MÓRICZ Zsigmond 1933. Krúdy elaludt. In: *Magyarország*, 115., 7.
- RISKÓ Kata 2010. Egy népzenei közjáték jelentései Haydn műveiben. In: *Magyar Zene*, 3., 295–307.
- SÁROSI Bálint 1984. Haydn néhány magyar témájáról. In: *Zenetudományi Dolgozatok 1984*. Szerkesztette: Berlász Melinda, Domokos Mária. MTA Zenetudományi Intézete, Budapest, 49–53.

- TARI Lujza 1983. A bécsi klasszikus zene és a verbunkos stiláris kötődése egy témátípusban. In: *Zenetudományi Dolgozatok 1983*. Szerkesztette: Berlász Melinda, Domokos Mária. MTA Zenetudományi Intézete, Budapest, 33–50.
- TÓTH Ferenc 1980. A Petőfi brigád dalai. (Munkásmozgalmi és háborús folklór-hagyományok Topolyán). In: *Hungarológiai Közlemények*, 42–43., 65–98.
- VOIGT Vilmos 2014. *A folklorisztika alapfogalmai. Szócikkek*. Argumentum Kiadó – Equinter Kiadó, h. n.

ABSTRACT • This study explores a folk melody, which most probably originated from a motif present in one of Haydn's compositions. This motif is discernible in the opening of Symphony No. 44 in E minor, also known as "Mourning". The variations in the melody suggest that the folk melody, which developed from a Haydn motif, may have passed from Fertőd to the Great Plain via the Transdanubia region, and did not stop at the southern border of the Hungarian-speaking area, evidenced by its widespread popularity and general knowledge among Serbs and Croats in Vojvodina and beyond. This suggests that the melody in the Hungarian texts may exhibit a greater degree of malleability. A notable observation is that the final tone of the folk melody invariably corresponds to a minor third interval above the concluding tone of the Hungarian melody. The author posits that this phenomenon is not merely a matter of chance but rather is a general rule. The melodies and texts published in the appendix to the article demonstrate the ingenuity of our people in shaping melodies and illustrate how folk taste can transform a foreign musical motif into a melody or song that fit into its own traditional forms. However, further elucidation is necessary to address the following inquiries: first, the absence of any trace of the melody in the eastern part of the Hungarian language area warrants investigation; and second, the relationship between our melody and the melody of the widely popular Russian ballad „Iz-za ostrova na strezhen” (From behind an isle to midstream), which also commences with the Haydn motif, merits further examination.

KEY WORDS • Haydn, mourning symphony in e minor,
Haydn motif, folklorism, folklorisation,
Hungarian folk music from Vojvodina

SAŽETAK • Rad prikazuje jednu narodnu melodiju, koja je verovatno nastala od jednog Hajdnovog motiva. Motiv se čuje na početku Simfonije br. 44 u e-molu (Tužna simfonija). Varijacije melodija upućuju na to da je narodna melodija po motivu Hajdna možda dospela u regiju Alfeld iz mesta Ferted kroz Prekodunavske regije, a da se nije zaustavila na južnoj granici mađarskog

govornog područja, jer je izuzetno popularna i opšte poznata među Srbima i Hrvatima u Vojvodini i van nje. Baš zato ne pokazuje isti stepen fleksibilnosti kao melodija tekstova na mađarskom jeziku. Ono što je interesantno jeste da je njena završna nota uvek jedna terca iznad završne note mađarske melodije. Ova folklorizacija je, smatra autor, prirodna i nije slučajna. Melodije i tekstovi objavljeni u prilogu ovog rada svojom iskričavom raznovrsnošću dokazuju inventivnost našeg naroda u oblikovanju melodija i oslikavaju kako strane muzičke motive pretvaraju u melodije koje odgovaraju njihovom, tradicionalnom, narodnom ukusu. Međutim, nameću se dalja pitanja na koja treba odgovoriti: zašto nema ni traga melodije u istočnom delu mađarskog govornog područja; a kakve veze ima ova melodija sa melodijom izuzetno popularne ruske balade „Iza ostrva na viru reke” čiji se početak takođe poklapa sa Hajdnovim motivom?

KLJUČNE REČI • **Hajdn, Tužna simfonija u e-molu, Hajdnov motiv, folklorizam, folklorizacija, narodna muzika vojvodanskih Mađara**

Beérkezés időpontja: 2024. december 5.

Elfogadás időpontja: 2024. december 15.